

petnička arheološka zbirka

Andrej Starović

Pre 22 godine, kada je ideja o stvaranju Istraživačke stanice u selu Petnica bila još samo smela ideja, organizovana je u Petnici letnja istraživačka akcija. U šatorima u dvorištu stare škole okupilo se blizu stotinu mladih ljudi, mahom učenika i studenata, rešenih da se oprobaju u praktičnom terenskom istraživanju. Jedan od ovih pionirskih programa bilo je i arheološko iskopavanje lokaliteta ispred Petničke pećine. Željko Jež, tada sveže diplomirani arheolog, okupio je grupicu srednjoškolaca i studenata iz Valjeva i za manje od mesec dana - iskopao prvu arheološku sondu. Iako tada nije ni pretpostavljao, upravo je time započeo i stvaranje buduće velike arheološke zbirke.

Naselje ispred Male pećine, kako glasi i zvanični naziv petničkog prvog istraživanog lokaliteta, iako prostorno malo (nepun hektar), predstavlja arheološki vrlo zanimljivo i raznovrsno nalazište. Njegova osnovna odlika jeste izrazita dugotrajnost i kontinuitet naseljavanja od strane sasvim različitih naroda, najviše u vremenu mlađe praistorije. Smenjuju se tri uzastopna neolitska sela vinčanske kulture (oko 4000-3600. godine pre n.e), da bi nakon pauze od nekoliko stotina godina ovo mesto iznova postalo selo, ali ovoga puta u bakarnom dobu. Sledi skoro dva milenijuma opustelosti, a zatim, skoro na iskraju praistorije, jedno pleme iz Panonije u VIII veku pre Hrista iznova oživljava potpuno isto mesto i stvara trošno seoce u kome živi nekoliko generacija. Ni ovo nije sve! Prohujala su nova stoleća i Rimljani su zavladali Balkanom. U Petnici, krajem antičkog perioda (IV vek) boravi i varvarsko pleme iz južnih ruskih stepa (tzv. černjahovska kultura). Oni ispred pećine, na mestu gde je vekovima postojalo selo, stvaraju maleno groblje, a duboko u samoj pećini, najverovatnije, žrtvuju novorođeno dete...

Ovoliki vekovi intenzivnog života u Petnici ostavili su i vrlo bogato nasleđe, tako da je za dvadeset godina sistematskih iskopavanja ovdašnja arheološka zbirka dostigla preko četvrt miliona predmeta! Svi su oni pažljivo prikupljeni, očišćeni i propisno obrađeni dokumentacijski, analitički i muzeološki. Najveći broj predmeta sa petničkog lokaliteta čine ulomci (retko su u pitanju i čitavi primerci) raznovrsnih keramičkih predmeta - posuda, tegova za razboj i drugih kućnih rukotvorina, ali i predmeta primenjene umetnosti praistorijskog doba - figurina, poklopaca u vidu maski, amuleta, perlica itd. Veliku i naučno važnu grupu nalaza - zbirku životinjskih kostiju (preko 40,000 komada), arheolozi-specijalisti su upotreбили za studiozna paleozoološka ispitivanja, što je omogućilo vernu "detektivsku" rekonstrukciju svakodnevnog života i ekonomije ali i ekologije pojedinačnih naselja. U ovom poslu pomagali su nam godinama i stručnjaci iz inostranstva (kao dr Haskel Grinfeld sa univerziteta Manitoba u Kanadi). Život baziran na intenzivnom lovu, uzgoju stoke i poljoprivredi, oslikan je potpunije i drugim specijalističkim studijama: kamenog alata i oružja, ostataka biljaka (semana, stabljika, čak i polena!), arhitekture i stratigrafije itd. Daleko najveći deo ovih analiza, inače ogroman i izrazito timski posao, zahvaljujući dobroj

organizaciji i jasnim ciljevima bile su izvedene u Petnici u vidu tematskih seminara, radionica i studentske prakse. Prema svedočenju priznatih stručnjaka, rezultati svih ovih analiza daju izuzetnu osnovu za vrhunsku arheološku studiju korišćenja prostora, sezonalnosti i drugih važnih pitanja kulturne evolucije i transformacije u praistoriji.

Pored lokaliteta u Petnici, drugi naučno najvredniji deo arheološke zbirke ISP čini skoro 30,000 nalaza sa sistematskih višegodišnjih iskopavanja Šalitrene pećine (vidi naredne stranice) Počevši od 1982. godine, pa sve do danas, arheološki tim ISP, u saradnji sa nekoliko značajnih institucija iz naše zemlje i SAD, minuciozno proučava ovo "čudo od lokaliteta". Pažljivom čitaocu ovog godišnjaka verovatno je u sećanju

tekst iz broja 17 godišnjaka "Petnica", gde je opisana raznolikost ljudi i kultura i predmeta, ali i neverovatni vremenski kontinuitet, koji započinje daleko na kraju starijeg kamenog doba, a seže do I srpskog ustanka - preko 12,000 godina! Svi nalazi iz Šalitrene pećine detaljno se proučavaju, a ovaj lokalitet, baš kao i petnički, tradicionalno je "poligon" za školu terenske arheologije. Fantastična serija lovačkog oružja, kamenog alata i neobično stanište inspiracija su za nove generacije arheologa.

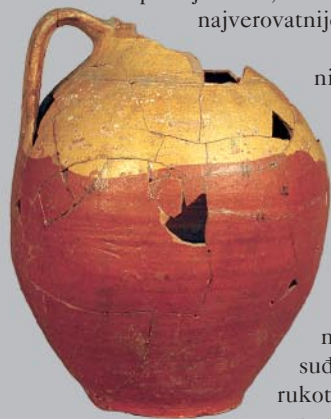
Još jedan veliki deo zbirke (preko 150,000 nalaza) potiče sa sistematskog iskopavanja neolitskog sela pod arheološkim imenom Ilića brdo - Čučuge. Tokom dve sezone (1990. i 1994. godine) petnički tim je u saradnji sa Centrom za arheološka istraživanja iz Beograda i Zavodom za zaštitu spomenika kulture u Valjevu proučio pet velikih vinčanskih "domaćinstava", bogata nalazima i veoma intenzivnog života. U petničkoj zbirci se čuvaju se i takvi kurioziteti, kakvi su delovi kućnog nameštaja - glineni ukrašeni sto, ukrasni delovi fasade (modelovane spirale) neolitske kuće!

Priča o arheološkoj zbirci ovime nije završena: u kolekciji se nalazi i materijal sa još preko 50 lokaliteta valjevskog kraja koje je petnički tim otkrio i ispitivao tokom ovih godina. Nižu se nalazi iz paleolita, mezolita, neolita i eneolita (veoma zanimljiv je Bodnjik u selu Družetić), bronzanog i gvozdеног doba, kroz rimski period, sve do - srednjeg veka. I tu ima veoma vrednih nalaza: iz Petničke pećine potiče vrlo redak novčić Vetraniona iz 350. godine; sa Bele stene u Krčmaru posedujemo sasvim očuvano gvozdeno koplje i rarietni pancir iz XI-XII veka; u arheološkom depou čuva se i potpuno rekonstruisani lonac iz XIV veka - najstariji čitavi sud srednjevekovnog trga Valjevo; na kraju i najstariji metalni nalaz u valjevskom kraju - bakarna perla iz Petnice, stara 5500 godina...

Konačno, arheološka zbirka Istraživačke stanice, koja ukupno broji oko pola miliona predmeta, željno čeka i adekvatni prostor. Iako uredno složena, za sada je smeštena u dotrajaloj i zemljotresom nepovratno oštećenoj staroj sesoskoj školi - skoro u autentičnom ambijentu. Stoga, petnički arheolozi će biti među najveselijima kada se izgradi novi objekat za smeštaj u čijem se podrumu predviđa prostor za arheološki depo i kabinet. Tada će, konačno, pola miliona hiljadugodišnjih predmeta konačno sebi naći drugo konačište ■

dvadeset godina strpljivo je sakupljan dragoceni naučni i obrazovni materijal

najveća nastavna kolekcija neolitskog materijala u Srbiji: 30000 predmeta, 5000 karata, planova i skica, 10000 fotografija i negativa, 50000 crteža

[prehistory] a huge collection

The Petnica Science Center's archeological collection was founded in 1982, in the time when systematic exploration of the site at the front of Petnica Cave had started. The site, occupying a small area (2 acres) became an important "training center" of field and analytical archaeology, for generations of young experts. The place itself is extraordinary unusual: three succeeding Neolithic Vinča culture settlements (4000-3600 years BC), followed with another one, Chalcolithic (around 3200 yrs. BC), Iron Age one (8-7th century BC), and, finally, a small rural graveyard from the time of Late Roman period (4th century AD).

Deep inside the cave, ritual burial of a sacrificed barbarian newborn was discovered, too. More than 45 centuries of continual life at the place left behind many evidence and objects. So, Petnica site collection counts near 250,000 of items! Each of it was carefully collected and processed documentary, analytically, and museologically, as well. Most of those finds are pots and pot sherds, loom weights, stone, bone and flint tools, but some prehistoric fine art manoeuvres – anthropomorphic figurines, mask-like lids, amulets, beads, pearls, rings, and so on. Huge collection (40,000) of animal bones from all periods offered unique chance to conduct a strict re-construction of everyday's life (diet, hunt, stock breeding).

Besides the Petnica Cave, another Neolithic site, Čučuge, near Valjevo, enriched the collection with additional 150,000 objects. During two campaigns, archaeologists discovered 5 entire houses, with saved examples of prehistoric furniture - a clay house table, plastic painted ornaments from outer and inner house walls, and many farming tools and fine art objects.

Maybe the most important part of Petnica collection is over 30,000 finds from Šalitrena Cave [see pages 22-25]. Time span dated from 12,000 years BC, up to almost present days, makes this site one of the most valuable for archaeological understanding of the processes of cultural transformation in Serbia.

Finally, over 50 archeological sites discovered and surveyed during 20 years, with 40,000 objects collected from the surface, give a total of around **half a million objects in the PSC's archeological collection!** ■

FOTOGRAFIJE: NASLOVNA STRANA: ❖ Prosopomorfni poklopac, IV milenijum p.n.e. **LEVA STRANA:** ❖ neolitska figurina, V mil. p.n.e., pečena zemlja ❖ koštani prsten, IV milenijum p.n.e. ❖ gledosani čup, XIII vek n.e. ❖ rimski novčić, IV vek p.n.e., bronzna ❖ motika/plug, V milenijum p.n.e., rog jelena. **DESNA STRANA:** ❖ metalnodobni predmeti i ukrasi od pečene gline ❖ minijaturni poklopac, eneolit ❖ kamene i kremene alatke, neolit ❖ preistorijske keramičke posude ❖ bronzani broš, rimski period, IV vek n.e. ❖ fibula, rimski period ❖ koštana igla, neolit ❖ kolekcija metalnih nalaza, razne epohe ❖ jedna od prostorija gde je smešten deo arheološke zbirke. FOTO: DUŠAN JOVANOVIĆ.

PHOTOS: COVER PAGE: ❖ prosopomorphic lid, 4th millennium BC, ceramic ❖ **PAGE 20:** ❖ Neolithic figurine, 5th millennium BC, terracotta ❖ bone ring, 4th millennium BC ❖ glazed pot, 13th century ❖ Late Roman coin, 4th century ❖ shovel/plough, 5th millennium BC, deer antler. **PAGE 21:** ❖ Metal Age items and jewelry from baked clay ❖ miniature Chalcolithic lid, 3rd millennium, ceramic ❖ stone and flint tools, Neolithic ❖ prehistoric ceramic vessels ❖ bronze fibula, Late Roman period ❖ fibula, Late Roman period ❖ bone needle, Neolithic ❖ metal items collection, different periods ❖ a storage room containing the most of the Petnica collection. PHOTO: DUŠAN JOVANOVIĆ.

